

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. Корецького**

МІЛОВА Тетяна Миколаївна

УДК 342: 342.733

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
НА СВОБОДУ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
академік НАН України,
ШЕМШУЧЕНКО Юрій Сергійович,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, директор, завідувач відділу
конституційного права та місцевого
самоврядування;

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
КОЛОДІЙ Анатолій Миколайович,
Київський національний університет
внутрішніх справ, начальник кафедри
конституційного та міжнародного права;
кандидат юридичних наук, доцент,
ШУМАК Ігор Олексійович,
Національний аграрний університет (м. Київ),
юридичний факультет, докторант.

Захист відбудеться «31» жовтня 2008 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «26» вересня 2008 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Тарахонич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. З проголошенням незалежності Україна стала на шлях демократичних перетворень, формування соціальної та правової держави. Одним із головних ціннісних орієнтирів у досягненні цього є права і свободи людини і громадянина. За Основним Законом України саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Важливе місце у системі конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні займає право на свободу наукової творчості. Наука в сучасному світі – важливий чинник соціально-економічного та культурного розвитку особистості, формування громадянського суспільства, економічної могутності та політичної незалежності держави, що разом становлять фундамент її національної безпеки.

Актуальність дослідження теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із конституційним закріпленням та реалізацією права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні, зумовлена: по-перше, глобалізацією доктрини прав людини у сучасному світі; по-друге, необхідністю створення цілісної сучасної теорії системи основних прав та свобод людини і громадянина; по-третє, необхідністю концептуального аналізу права людини і громадянина на свободу наукової творчості, визначення місця цього права в системі прав і свобод людини і громадянина та розробки наукової моделі механізму його реалізації; по-четверте, потребою вдосконалення чинного законодавства як у галузі прав людини, так і у сфері науки і наукової діяльності, приведення його у відповідність до принципів, проголошених чинною Конституцією України; по-п'яте, процесами інтеграції України у світове співтовариство та іншими чинниками. Сукупність названих чинників зумовила вибір теми дослідження.

У вітчизняній юридичній літературі проблеми прав та свобод людини і громадянина завжди займали чільне місце. Вони знайшли відображення, зокрема, у працях фахівців теорії держави і права та конституційного права, а саме: М. В. Вітрука, В. Н. Денисова, Б. С. Ебзеєва, В. І. Євінтова, В. С. Журавського, Т. М. Заворотченко, Н. І. Карпачової, М. І. Козюбри, А. М. Колодія, Т. А. Костецької, В. М. Кудрявцева, С. Л. Лисенкова, О. А. Лукашової, Г. В. Мальцева, М. І. Матузова, П. О. Недбайла, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Опришка, М. П. Орзіха, В. А. Патюліна, В. Ф. Погорілка, Ж. М. Пустовіт, П. М. Рабіновича, М. І. Ставнійчук, А. П. Таранова, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, В. В. Цветкова, Ю. С. Шемшученка, Н. Г. Шукліної, І. О. Шумака та ін.

Однак у цих працях проблеми реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості розглядаються лише дотично і несистемно. Дана дисертаційна робота фактично є першим комплексним науковим дослідженням відповідних проблем, заснованим на аналізі здобутків як вітчизняної, так і зарубіжної юридичної науки. Із зарубіжних авторів використані, зокрема, праці

Е. Агаці, Д. Й. Амбрасене, Е. Денісона, Г. Беккера, Дж. Я. Гараджаєва, Й. Ізензеє, В. Ж. Келле, Т. Шульца та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилося як складова тематики досліджень відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України з науково-дослідної теми „Конституційно-правові відносини в Україні” (номер державної реєстрації 0106U004754).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму забезпечення конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні.

Відповідно до мети дослідження у дисертації зосереджено увагу на вирішенні таких завдань:

сформулювати поняття „конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості”, проаналізувати його за сутнісними та змістовими характеристиками;

визначити структуру права людини і громадянина на свободу наукової творчості;

з'ясувати місце права людини і громадянина на свободу наукової творчості у системі прав і свобод людини і громадянина;

дослідити генезу права людини і громадянина на свободу наукової творчості на різних історичних етапах становлення української державності;

проаналізувати концептуальні проблеми механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні;

розкрити форми реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості;

визначити роль держави та органів державної влади України в забезпеченні права людини і громадянина на свободу наукової творчості;

дослідити основні конституційно-правові гарантії права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, в межах яких реалізуються та забезпечуються конституційні права та свободи людини і громадянина в Україні.

Предметом дослідження є конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості та проблеми його реалізації в Україні.

Методи дослідження. В основу методології дослідження покладено філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які покликані забезпечити єдність гносеологічного, соціально-філософського та конституційно-правового аналізу конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості та проблем його реалізації в Україні.

Зокрема, метод діалектичної логіки використовувався у процесі аналізу історії становлення права людини і громадянина на свободу наукової творчості та розгляду еволюції законодавства у сфері науки і наукової діяльності в Україні. Закон єдності і боротьби протилежностей дав змогу виявити

суперечливі тенденції становлення та здійснення державної політики у сфері наукової діяльності.

Методологічну основу становлять також такі загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення, моделювання та ін. Так, використання методів аналізу і синтезу уможливив аналіз ознак права людини і громадянина на свободу наукової творчості як самостійного права у системі прав і свобод людини і громадянина, дослідження його місця у цій системі, вияв спільних й відмінних рис цього права з іншими правами та свободами людини і громадянина у духовній сфері. Соціологічний метод знайшов своє застосування при аналізі внутрішніх і зовнішніх чинників суспільних процесів, що зумовили виникнення, еволюцію та конституційне закріплення права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні, а також при аналізі сучасного стану розвитку законодавства про науку, наукову та науково-технічну діяльність в Україні. Формально-логічний метод використовувався для визначення основних понять юридичних конструкцій, правових основ вирішення юридичних колізій конституційного та законодавчого регулювання конституційно-правових відносин, у межах яких реалізуються та забезпечуються конституційні права і свободи людини і громадянина в Україні; структурно-функціональний метод – під час дослідження складових елементів права людини і громадянина на свободу наукової творчості; порівняльно-правовий метод – при аналізі та співвідношенні вітчизняного та зарубіжного досвіду конституційної регламентації та окремих аспектів механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вона є першим в Україні комплексним дослідженням конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості, а також теоретичних і практичних проблем реалізації цього права.

Наукову новизну дисертаційного дослідження становлять, зокрема, такі основні положення, висновки та рекомендації:

вперше:

сформульовано авторське визначення поняття „конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості” як визнаної та гарантованої державою можливості кожного вільно займатися інтелектуальною творчою діяльністю, спрямованою на одержання і використання нових наукових знань, а також самостійно обирати напрями та форми такої діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей;

обґрунтовано авторську концепцію визначення структури права людини і громадянина на свободу наукової творчості у контексті трьох стадій науково-дослідного процесу, а саме: організаційної; дослідної; стадії узагальнення, апробації і реалізації результатів дослідження;

визначено поняття механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості, під яким розглядається система правових та неправових форм, засобів нормативного й організаційного характеру, що визначають функціонування суб’єктів даного права та дію всіх державно-

правових і недержавних засобів з метою створення умов ефективного забезпечення права людини і громадянина на свободу наукової творчості;

дістало подальший розвиток:

висновок про органічний зв'язок змісту права людини і громадянина на свободу наукової творчості з іншими конституційними правами та свободами громадян України;

положення про провідну роль держави у механізмі реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості;

обґрунтовано:

нову редакцію ч. 1 ст. 54 Конституції України, а саме: “Кожному гарантується свобода літературної, художньої, наукової, технічної та інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності”;

доцільність закріплення у Законі України „Про наукову і науково-технічну діяльність” окремих елементів права на свободу наукової творчості (права на відрядження, стажування, навчання чи роботу за кордоном; права відмовитися від залучення до роботи за закритою (секретною) науковою тематикою; права на вільний доступ до будь-яких відкритих національних чи міжнародних банків (баз) даних, бібліотек, інших інформаційних джерел і каналів (мереж) комунікацій; права на вільний міжнародний обмін результатами своїх досліджень тощо);

авторські пропозиції щодо розширення видів правопорушень у сфері наукової діяльності та встановлення юридичної відповідальності за їх вчинення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання їх:

у правотворчій діяльності з метою вдосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості;

як теоретичної бази для подальших наукових досліджень із проблематики забезпечення конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості;

у навчальному процесі при викладанні курсів теорії держави і права, конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, юридичної деонтології;

при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів, предметом розгляду яких є право людини і громадянина на свободу наукової творчості та механізм його реалізації.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційне дослідження обговорювалося на засіданнях відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Результати дослідження оприлюднені у доповідях на обласних, всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, наукових семінарах, зокрема, на Обласній науково-практичній

конференції “Зміни в національному законодавстві та сучасні підходи до викладання правових дисциплін” (м. Кіровоград, 6 жовтня 2005 р., тези опубліковано); Міжнародній конференції студентів та аспірантів „Традиции и новации в системе современного российского права” (к 75-летию МГЮА) (м. Москва, 31 березня – 1 квітня 2006 р., тези опубліковано); Науково-практичній конференції „Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики” (до 10-річчя Конституції України і 15-ї річниці незалежності України) (м. Київ, 26 червня 2006 р., тези опубліковано); Міжвузівській науково-практичній конференції „Зміни в національному законодавстві та сучасні підходи до викладання правових дисциплін” (м. Кіровоград, 27 грудня 2006 р., тези опубліковано); Міжвузівській науково-практичній конференції „Зміни в національному законодавстві та сучасні підходи до викладання правових дисциплін” (м. Кіровоград, 13 червня 2007 р., тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції „Стан та перспективи розвитку юридичної науки та освіти” (м. Київ, 17–18 листопада 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених „Шості осінні юридичні читання” (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2007 р., тези опубліковано).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у 4 наукових статтях у фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, та у 6 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертаційної роботи визначається її метою та завданнями. Робота складається зі вступу, двох розділів, які об’єднують вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. **Загальний обсяг дисертації** становить 211 сторінок, з них 32 сторінки – список використаних джерел (286 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження; характеризується ступінь наукової розробки проблеми, зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначаються мета і завдання, об’єкт і предмет дослідження; описується методологічна основа дослідження; формулюється наукова новизна дисертації; висвітлюється практичне значення одержаних результатів, викладаються дані про їх апробацію та публікації автора за темою дисертації, про структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 „Загальна характеристика конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості” складається з чотирьох підрозділів і присвячений визначенню поняття конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості, його структури; з’ясуванню місця даного права у системі прав і свобод людини і громадянина, становленню і розвитку права на свободу наукової творчості в Україні.

У **підрозділі 1.1. „Поняття права людини і громадянина на свободу наукової творчості”** з’ясовується поняття конституційного права людини і

громадянина на свободу наукової творчості та здійснюється його аналіз за сутнісними та змістовими характеристиками.

Обґрунтовано, що свобода творчості є одним з найважливіших складників правового статусу особистості та полягає у можливості займатися будь-яким видом творчої діяльності, в тому числі й наукової, та, відповідно, можливості захисту своїх прав, пов'язаних з реалізацією своїх творчих здібностей.

Право на свободу наукової творчості за своєю суттю є можливістю людини і громадянина щодо участі в науковому житті. Зміст його складають блага у сфері наукової діяльності та права на ці блага, тобто на їх одержання, захист, володіння, користування і розпорядження. Іншими словами, змістом права на свободу наукової творчості є саме свобода наукової творчої діяльності, захист моральних та матеріальних інтересів, інтелектуальної власності та інше. За формою дане право є мірою, способом, формою поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей у сфері наукової діяльності.

Доведено, що у суб'єктивному значенні конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості – це визнана та гарантована державою можливість кожного вільно займатися інтелектуальною творчою діяльністю, спрямованою на одержання і використання нових наукових знань, а також самостійно обирати напрями та форми такої діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей.

В об'єктивному (нормативному) значенні дане право означає сукупність конституційних та інших правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері наукової творчої діяльності.

Аналізуючи конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості з позиції наукового тлумачення змісту поняття „свобода”, визначено дане право як гарантоване державою зобов'язання утриматися від неправомірних (тих, що порушують право) втручань у творчу наукову діяльність громадян та їх об'єднань, в тому числі юридичних осіб.

Обмеження у здійсненні права на свободу наукової творчості з боку української держави можливе лише у випадках, передбачених ч. 3 ст. 34 та ч. 2 ст. 35 Конституції України, й недопустиме ідеологічними, політичними чи будь-якими іншими недемократичними настановами.

У дисертаційному дослідженні робиться висновок, що обмеження кола суб'єктів користування даним правом – „громадяни України” у тексті Конституції не є виправданим, оскільки, по-перше, відбувається автоматичне звуження конституційних можливостей людини у сфері реалізації своїх наукових творчих потреб в Україні; по-друге, носієм даного права у міжнародних нормативно-правових актах в першу чергу є людина, що не може не враховуватися на національному рівні; по-третє, позитивний конституційний досвід багатьох європейських держав, в тому числі і країн СНД, свідчить про недоцільність обмеження кола суб'єктів реалізації даного права; по-четверте, посилення світових та регіональних інтеграційних процесів в освітньо-науковій сфері потребує розширення кола суб'єктів даного права в Україні. Враховуючи

вищезазначене доцільним видається внесення відповідних змін до тексту Конституції України.

У підрозділі 1.2. „*Структура права людини і громадянина на свободу наукової творчості*” досліджено основні структурні елементи права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Автором визначено, що структурою конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості є сукупність взаємопов'язаних, взаємозумовлених можливостей людини і громадянина, які покликані забезпечити ефективну реалізацію її потреб у сфері наукової діяльності.

Запропоновано розглядати структурні елементи права людини і громадянина на свободу наукової творчості відповідно до трьох стадій науково-дослідного процесу: організаційної; дослідної; стадії узагальнення, апробації, реалізації результатів дослідження. Зокрема, 1) організаційна стадія передбачає собою організаційно-методичну підготовку дослідження та передбачає реалізацію: права на вибір форм, напрямів і засобів наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей; права на створення об'єднань громадян у науковій сфері тощо; 2) дослідна стадія відображає процес створення нової інформації і перетворення її у інформаційні сукупності відповідно до досліджуваної проблеми та передбачає такі права, як: право на вільне здійснення наукових досліджень; право на одержання, передачу та поширення наукової інформації; право на відкриту науково-технічну інформацію; право брати участь у конкурсах на виконання наукових досліджень тощо; 3) до стадії узагальнення, апробації та реалізації результатів дослідження належить право здобувати визнання авторства на результати своєї наукової діяльності; право на захист своїх наукових результатів; право публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх іншим способом у встановленому чинним законодавством України порядку та інші.

Зроблено висновок, що зазначені та проаналізовані структурні елементи конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості не є вичерпними, оскільки саме право на свободу наукової творчості підпорядковано дозвільному принципу, тобто „дозволено все, що не заборонено законом”. Однак, це абсолютно не означає, що відпадає потреба у закріпленні додаткових складових елементів зазначеного права на законодавчому рівні. Це зумовлено низкою чинників: по-перше, відсутність даного закріплення або заборони окремих складових елементів права на свободу наукової творчості ще не означає їх знання та повну реалізацію суб'єктами наукової діяльності. По-друге, визначення окремих елементів права на свободу наукової творчості у законодавстві означало б їх офіційне визнання на державному рівні та безпосередню державну підтримку їх реалізації. По-третє, реалізація права на свободу наукової творчості є ефективною лише тоді, коли наявне гарантування максимальної кількості його складових елементів.

Підрозділ 1.3. „Право на свободу наукової творчості в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина” присвячений

з'ясуванню місця права людини і громадянина на свободу наукової творчості у системі конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Доведено, що право людини і громадянина на свободу наукової творчості перебуває у стійких взаємозумовлених зв'язках з іншими конституційними правами та свободами, зокрема, з правом на свободу думки і слова, правом на інформацію тощо. Проте, найбільш стійкі та глибинні взаємозв'язки права на свободу наукової творчості існують у системі культурних прав громадян, що пояснюється особливою сферою їх застосування.

Конституційне право на свободу наукової творчості знаходиться у тісному взаємозв'язку та взаємодії з правами на свободу літературної, художньої та технічної творчості, що виявляється у таких спільних рисах: гарантування їх ч. 1 ст. 54 Конституції України, де йдеться про їх важливість для особистості; дані права уточнені у чинному законодавстві України; права суб'єктів цих видів творчості, які представлені у відповідних нормативно-правових актах, мають вичерпний характер, що виправдане для суб'єктів права на свободу технічної та інших видів творчості, але не зовсім відповідає науковим потребам учених та наукових працівників; права авторів творів науки, літератури та мистецтва, як і права авторів винаходів (корисних моделей), підпадають під захист, відповідно, авторського та патентного права.

Конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості тісно пов'язане з правом інтелектуальної власності, яке забезпечує правовий захист наукової інтелектуальної власності, з авторським правом, яке стоїть на захисті прав авторів творів науки. Досліджуване право одночасно являє собою і конституційне підґрунтя для юридичного функціонування права інтелектуальної власності в цілому та авторського права, зокрема, у сфері наукової творчої діяльності.

Зазначено, що в умовах інтеграції освіти і науки оптимізуються взаємозв'язки між правом на свободу наукової творчості та правом на освіту, реалізація яких потребує удосконалення напрямків підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів, наукової діяльності у системі вищої освіти тощо. Ефективним видається запровадження таких заходів: зменшення обсягу навчального навантаження для викладачів вузів на користь заняття науково-дослідною діяльністю; поліпшення матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів, призначеної для заняття науковою роботою; максимальне забезпечення доступу провідних учених академічних установ до студентської аудиторії; поступове збільшення кількості аспірантів шляхом залучення молоді до науки за різними державними та недержавними програмами; поширення позитивного досвіду організаційного та кадрового поєднання вищих навчальних закладів та академічних установ тощо.

У підрозділі 1.4. „Становлення та розвиток права на свободу наукової творчості в Україні” досліджено генезу права людини і громадянина на свободу наукової творчості на різних історичних етапах становлення української державності, а також документальне закріплення даного права у різних джерелах.

Становлення та розвиток права людини і громадянина на свободу наукової творчості та конкретні кроки до його реалізації, на нашу думку, прослідковуються із середини ХІХ ст., коли почалося формування основних організаційних форм реалізації даного права (університетів, наукових товариств) та активізація правозахисної суспільно-політичної думки. Цей процес тривав у період діяльності українських національних урядів, за часів радянської влади та продовжує розвиватися в сучасний період. Право на свободу наукової творчості або окремі його елементи декларували у свій час конституційні проекти М. П. Драгоманова та його послідовників, О. О. Ейхельмана та ін. Проте перше офіційне конституційне закріплення право на свободу наукової творчості отримало лише у 1978 р. у ст. 45 Конституції Української РСР, яка одночасно й обмежила реалізацію даного права ідеологічною настановою відповідно до “цілей комуністичного будівництва”.

Із проголошенням незалежності України реалізація права людини і громадянина на свободу наукової творчості була значно деталізована низкою нормативно-правових актів та закріплена ст. 54 Конституції України, що відкрило перспективи для всебічного та вільного розвитку наукових досліджень та ефективної реалізації особою свого права.

Розділ 2 „Конституційно-правові проблеми реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні” містить чотири підрозділи, у яких досліджується механізм реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості, у межах якого аналізуються форми реалізації даного права, розкривається роль держави в процесі реалізації права на свободу наукової творчості, а також вивчаються конституційно-правові гарантії права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

У підрозділі 2.1. „Механізм реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості” з’ясовуються особливості механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Автор визначає механізм реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості як систему правових та неправових форм, засобів нормативного й організаційного характеру, що визначають функціонування суб’єктів даного права та дію всіх державно-правових та недержавних засобів з метою створення умов ефективного забезпечення права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Структурою механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості є комплекс компонентів, окремих механізмів, які утворюють єдину систему, до якої входять механізм дії права, механізм держави, гарантії забезпечення дії досліджуваного механізму, механізм юридичної відповідальності та загальносоціальний (неюридичний) механізм. Проаналізовано особливості функціонування кожного із указаних елементів механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості, що уможливило його всебічне дослідження як у статистиці, так і в динаміці.

Особливу увагу зосереджено на економічному механізмі реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості, що передбачає

сукупність економічних факторів життя суспільства (рівня досконалості економічних відносин, раціональної системи господарювання, матеріальних і фінансових ресурсів тощо). Спостерігається пряма залежність ефективності механізму реалізації права на свободу наукової творчості від типу економічних систем суспільства, зокрема, робиться акцент на умовах, що створюються в період функціонування як планової, так і ринкової економіки. Аналіз цих аспектів дав підстави виокремити негативні наслідки сучасного економічного механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні, для якого є характерним перехідний тип економічної системи: періодичне фактичне припинення фінансування фундаментальних та прикладних наукових досліджень, критичне скорочення наукового потенціалу, втрата факторів стимулу вищої освіти та науки тощо. Зауважено, що процес реформування економіки на принципах ринку в Україні неможливий поза зростання якості людського капіталу, збереження наявного та примноження наукового кадрового потенціалу.

У *підрозділі 2.2. „Форми реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості”* досліджуються основні форми реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості, а саме: академічні наукові установи та організації, вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації та громадські організації у науковій сфері, провідне місце з-поміж яких посідає Національна академія наук України.

Визначено, що реалізація права людини і громадянина на свободу наукової творчості у системі наукових установ та організацій здійснюється через безпосередні права останніх, та виокремлено такі групи прав: права щодо здійснення безпосередньої наукової чи науково-технічної діяльності; права наукових установ щодо науково-організаційних питань; права у сфері господарської діяльності.

Вищі навчальні заклади III та IV рівнів акредитації є потужною формою реалізації права на свободу наукової творчості з огляду на їх кількісну перевагу у порівнянні із суто науковими установами. І хоча законодавець наділяє вищі навчальні заклади тими ж правами у науковій діяльності, що й наукові установи, в силу багатьох причин пріоритетною функцією останніх поки що залишається саме освітня функція, а не освітньо-наукова.

Досліджено особливості правового статусу громадських наукових організацій, їх класифікацію та зроблено висновок про необхідність конкретизувати у чинному законодавстві України статус таких організацій, основні їх види, права та обов'язки їх членів, а також деталізувати взаємовідносини громадських наукових організацій з державою у сфері наукового співробітництва.

У *підрозділі 2.3. „Роль держави в процесі реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості”* вивчається роль держави та державних органів у процесі реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Особлива увага зосереджена на органічному зв'язку права на свободу наукової творчості з певними функціями держави (економічною, соціальною,

культурною, оборонною та іншими), що є ключовою матеріальною ознакою досліджуваного права.

Під функціями української держави у сфері науки та наукової діяльності розглядаються основні напрямки та види державної діяльності у науковій сфері. За основу класифікації вищезазначених функцій взято критерії, що відображають основні елементи діяльності держави у цілому, а саме: суб'єкти, об'єкти, способи, засоби, мета і завдання діяльності.

Відповідно, за суб'єктами діяльності держави у науковій сфері виділено загальнодержавні функції та функції органів державної влади; за об'єктами діяльності держави у науковій сфері визначено політичну, економічну, соціальну, культурну, екологічну та зовнішню функції; за способами діяльності держави у науковій сфері – законодавчу, виконавчу та судову функції; за засобами діяльності держава виконує бюджетно-фінансову та адміністративно-територіальну функції. За метою і завданнями виділено такі функції держави у сфері науки, як: урегулювання відносин, пов'язаних з науковою і науково-технічною діяльністю, та створення умов для підвищення ефективності наукових досліджень й використання їх результатів з метою забезпечення розвитку усіх сфер суспільного життя; примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень; створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку через використання сучасних досягнень науки і техніки тощо.

Окрему групу становлять зовнішні функції держави у сфері наукової діяльності, що представлені основними напрямками її діяльності на міжнародній арені. З-поміж них виділено функції щодо участі української держави у світових інтеграційних процесах та міжнародне співробітництво з іншими державами у сфері науки і техніки.

У дисертаційному дослідженні зроблено висновок, що зовнішні функції держави впливають із внутрішніх потреб суспільства та завдань держави. Тому загальною тенденцією розвитку функцій української держави у сфері науки в сучасних умовах має стати всебічна модернізація всього механізму державного управління наукою та освітою, демократизація економічної системи суспільства, розгортання реформи науки в усіх напрямках, а також підвищення ролі науки в соціально-економічному розвитку держави і суспільства.

У *підрозділі 2.4. „Конституційно-правові гарантії права людини і громадянина на свободу наукової творчості”* проаналізовано конституційно-правові гарантії реалізації досліджуваного права, а саме: нормативно-правові та організаційно-правові.

Зазначено, що нормативно-правовий механізм реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості ґрунтується на нормах-принципах, у яких проголошується право на свободу наукової творчості; нормах, які встановлюють юридичну відповідальність за порушення даного права; а також норми, що закріплюють систему юридичних обов'язків у сфері наукової діяльності, передбачених Конституцією України, законами та підзаконними

актами.

Підсилюють дію конституційних норм-принципів спеціальні права, призначені для найбільш ефективної реалізації права на свободу наукової творчості. До них, на нашу думку, варто відносити свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, свободу світогляду і віросповідання, а також свободу об'єднання у громадські організації та право на результати своєї інтелектуальної творчої діяльності.

З-поміж обов'язків учених виділено такі: неухильно додержуватися Конституції України та законів України; не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей; не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині; відшкодовувати завдані ним збитки; не завдавати шкоди здоров'ю людини, її життю та довкіллю; додержуватися етичних норм наукового співтовариства; поважати право на інтелектуальну власність тощо.

Юридична відповідальність покликана забезпечити сумлінне дотримання основних правових норм у сфері наукової діяльності та виступає однією з правових форм впливу на правопорушника у разі порушення ним основних прав і свобод у даній сфері. Видами юридичної відповідальності за порушення права на свободу наукової творчості є кримінальна, цивільно-правова, адміністративна та дисциплінарна. Недоліком українського законодавства є відсутність системи норм, які б чітко визначали юридичну відповідальність за порушення конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості, що впливає на ефективність захисту даного права.

Автор звернув увагу, що у ході реалізації конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості значну роль відіграють положення наукової етики, що становлять сукупність норм, вимог, правил поведінки, які характеризують діяльність людини у науковій сфері в певний історичний період. Хоча етичні норми не є правовими, наслідки порушення їх є не менш згубними для суспільства; наприклад: викривлення наукових даних, непрофесіоналізм окремих наукових кадрів тощо.

Гарантування права на свободу наукової творчості системою національних організаційно-правових гарантій здійснюється самим конституційним ладом, Українською державою у цілому, а також діяльністю відповідних внутрішньодержавних органів, установ та організацій, зокрема: Верховною Радою України, Президентом, Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки, Вищою атестаційною комісією, іншими центральними і місцевими органами, судами загальної юрисдикції, прокуратурою, адвокатурою та іншими органами.

Важливе значення в дисертаційній роботі приділено аналізу міжнародних нормативно-правових та організаційно-правових гарантій права людини і громадянина на свободу наукової творчості як на світовому рівні (ООН, ЮНЕСКО та ін.), так і в рамках регіонального співробітництва (Європейське співтовариство, СНД). Розкриваються позитивні тенденції та проблеми України в інтеграційному напрямку щодо сприяння найбільш повній реалізації права кожного на свободу наукової творчості.

У **Висновках** формулюються найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, що зумовили самостійність та значимість роботи; наводяться теоретичні узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму забезпечення конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні.

Конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості – це визнана та гарантована державою можливість кожного вільно займатися інтелектуальною творчою діяльністю, спрямованою на одержання і використання нових наукових знань, а також самостійно обирати напрями та форми такої діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей.

За своєю суттю право на свободу наукової творчості є можливістю людини і громадянина брати участь в науковому житті; за змістом – це блага у сфері наукової діяльності та права на ці блага, тобто на їх одержання, захист, володіння, користування і розпорядження; за своєю формою дане право є мірою або образом, способом, формою поведінки, виявлення волі, інтересів, можливостей у сфері наукової діяльності.

Враховуючи сучасні світові процеси, конституційний досвід багатьох європейських країн та непередбачуваність існування всіх можливих видів творчості в умовах постіндустріального суспільства, вважаємо за доцільне внесення відповідних змін до Конституції України. Зокрема, ч. 1 ст. 54 Конституції України пропонуємо викласти у такій редакції: *“Кожному гарантується свобода літературної, художньої, наукової, технічної та інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з різними видами інтелектуальної діяльності”*.

Структурою конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості є сукупність взаємопов’язаних, взаємозумовлених можливостей людини і громадянина, покликаних забезпечити ефективну реалізацію її потреб у сфері наукової діяльності.

Складові елементи права на свободу наукової творчості було визначено в контексті трьох стадій науково-дослідного процесу, а саме: організаційної; дослідної; стадії узагальнення, апробації і реалізації результатів дослідження. Специфіка такого підходу дозволяє охопити забезпечення максимальної кількості наукових потреб особи при реалізації свого права на свободу наукової творчості, а саме: 1) організаційна стадія забезпечує право на вибір форм, напрямів і засобів наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей; право на створення об’єднань громадян у науковій сфері тощо; 2) дослідна стадія передбачає право на вільне здійснення наукових досліджень; право на одержання, передачу та поширення наукової інформації; право на відкриту науково-технічну інформацію; право брати участь у конкурсах на виконання наукових досліджень тощо; 3) до стадії узагальнення, апробації та реалізації результатів дослідження належить право здобувати визнання авторства на

результати своєї наукової діяльності; право на захист своїх наукових результатів; право публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх іншим способом, у встановленому чинним законодавством України порядку та інші;

Доцільним видається розширення прав ученого як суб'єкта реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості та закріплення відкритого переліку (невичерпності) його прав у науковій сфері шляхом включення до ч. 2 ст. 5 Закону України „Про наукову і науково-технічну діяльність” окремих елементів права на свободу наукової творчості, зокрема, права на відрядження, стажування, навчання чи роботу за кордоном; права відмовитися від залучення до роботи за закритою (секретною) науковою тематикою; права на вільний доступ до будь-яких відкритих національних чи міжнародних банків (баз) даних, бібліотек, інших інформаційних джерел і каналів (мереж) комунікацій; права на вільний міжнародний обмін результатами своїх досліджень тощо.

Право людини і громадянина на свободу наукової творчості перебуває у тісних взаємозумовлених зв'язках з іншими конституційними правами та свободами, зокрема, з правом на свободу думки і слова, правом на інформацію тощо. Однак найбільш стійкий та органічний зв'язок права на свободу наукової творчості з окремими культурними правами громадян, а саме з правами на свободу літературної, художньої та технічної творчості, правом інтелектуальної власності, авторським правом, правом на освіту, що пояснюється особливою спільною сферою їх застосування.

Особлива увага звернена на інтеграцію освіти і науки, що є актуальною тенденцією вітчизняного освітньо-наукового простору та, безумовно, оптимізує взаємозв'язки між правом на освіту та правом на свободу наукової творчості. Найбільш проблемними у цьому аспекті є питання системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та наукова діяльність у системі вищої школи, що, у свою чергу, впливає на сферу реалізації права на свободу наукової творчості.

Аналіз вікових традицій ставлення держави до науки та носіїв наукового знання за часів входження українських земель до складу Російської та Австро-Угорської імперій, які характеризувалися активізацією розвитку університетської науки; радянської епохи, коли наукові дослідження здійснювалися переважно в умовах жорстких ідеологічних настанов, та періоду становлення незалежної України, що відкрило перспективи для всебічного, вільного розвитку наукових досліджень та реалізації людиною права на свободу наукової творчості, становить науковий інтерес. Це зумовлено тим, що, по-перше, з'явилася можливість зіставити національні традиції взаємовідносин між науковою громадськістю, суспільством та державою; по-друге, є підстави розглянути особливості реалізації права на свободу наукової творчості у різні історичні епохи та виявити тенденції у розвитку цього права у сучасній Україні; по-третє, виникла потреба проаналізувати практику взаємовідносин між державою та носіями наукового знання на різних історичних етапах; по-

четверте, уможливилось провести ретроспективне порівняння з аналогічними процесами у зарубіжних країнах.

Механізм реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості становить систему правових та неправових форм, засобів нормативного й організаційного характеру, що визначають функціонування суб'єктів даного права та дію всіх державно-правових та недержавних засобів з метою створення умов ефективного забезпечення права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Структурою механізму реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості є комплекс складників, окремих механізмів, що утворюють єдину систему, до якої входять механізм дії права, механізм держави, гарантії забезпечення дії досліджуваного механізму, механізм юридичної відповідальності та загальносоціальний (неюридичний) механізм.

Механізм дії права передбачає організаційні форми реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості, до яких відносимо: академічні наукові установи та організації, вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації та громадські наукові організації.

Оскільки реалізація права людини і громадянина на свободу наукової творчості у системі наукових установ та організацій (Національна академія наук України, галузеві академії, науково-дослідні інститути, національні наукові центри та інші) здійснюється через безпосередні права останніх, то вкрай важливим є удосконалення чинного законодавства у сфері науки, яке нині значною мірою суперечливе та відірване від практики.

Підвищити ефективність реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості у системі вищих навчальних закладів, що є, безперечно, потужною формою реалізації даного права, необхідно шляхом поліпшення якості самої освіти та тісного співробітництва вищих навчальних закладів з науковими установами, але у жодному разі не за рахунок послаблення чи скорочення кількості останніх.

Механізм держави, являє собою сукупність державних органів, установ та організацій, а також посадових осіб, за допомогою яких здійснюється регулятивний вплив на суспільні відносини, що виникають у процесі конституювання та реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості.

Ключовою матеріальною ознакою права людини і громадянина на свободу наукової творчості є його органічний зв'язок з певними функціями держави (економічною, соціальною, культурною, оборонною та іншими).

Загальною тенденцією розвитку функцій української держави у сфері науки в сучасних умовах має стати всебічна модернізація усього механізму державного управління наукою та освітою, демократизація економічної системи суспільства, розгортання реформи науки в усіх напрямках, оптимізація державної кадрової політики, а також підвищення ролі науки в соціально-економічному розвитку держави і суспільства.

Діючий в Україні механізм нормативно-правових гарантій права людини і громадянина на свободу наукової творчості потребує свого подальшого

розвитку шляхом створення оптимальних умов для реалізації норм-принципів, ефективного виконання покладених на відповідні суб'єкти обов'язків та розширення видів правопорушень у сфері наукової діяльності та встановлення юридичної відповідальності за їх вчинення.

Міжнародні (всесвітні, регіональні) нормативно-правові гарантії права людини і громадянина на свободу наукової творчості представлені нормами Статутів ООН, ЮНЕСКО, Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, дво- та багатосторонніми угодами та низкою інших документів, в тому числі і тих, що потребують ратифікації в Україні.

Гарантування права людини і громадянина на свободу наукової творчості системою національних (конституційним ладом, Українською державою в цілому, діяльністю державних органів, установ і організацій) та міжнародних (ООН, ЮНЕСКО, Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав, Європейським судом з прав людини та ін.) організаційно-правових гарантій при їх ефективному використанні покликано забезпечити всебічну реалізацію даного права.

Загальносоціальний механізм реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості складається із системи ідеологічних, політичних, економічних, духовних, власне соціальних та інших чинників розвитку суспільства, що у сукупності становлять матеріальне, соціальне та духовне підґрунтя для реалізації даного права.

На підставі проведеного дисертаційного дослідження конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості зауважимо на актуальності розглянутих теоретичних і практичних питань, а також на необхідності вдосконалення конституційно-правових основ механізму реалізації даного права в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Мілова Т. М. Поняття та зміст конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості / Т. М. Мілова // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 3. – С. 53–58.

2. Мілова Т. М. Співвідношення права на свободу наукової творчості та інших культурних прав людини і громадянина в Україні / Т. М. Мілова // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – Вип. 34. – С. 166–170.

3. Мілова Т. М. Структура конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості / Т. М. Мілова // Правова держава: щорічник наук. праць. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – Вип. 18. – С. 533–541.

4. Мілова Т. М. Нормативно-правові гарантії конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні / Т. М. Мілова // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 3. – С. 82–88.

5. Мілова Т. М. Проблеми законодавства у сфері культурних прав та свобод громадян України / Т. М. Мілова // Зміни в національному законодавстві та сучасні підходи до викладання правових дисциплін: зб. матеріалів обласної наук.-практ. конференції (6 жовтня 2005 р., м. Кіровоград) / Кіровоградський держ. педаг. ун-т ім. В. Винниченка, Кіровоградський обл. ін-т післядипл. освіти ім. В. Сухомлинського. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – С. 25–31.

6. Мілова Т. Н. Понятие конституционного права человека и гражданина в Украине на свободу научного творчества / Т. Н. Мілова // Традиции и новации в российском праве: сб. статей Международной научно-практ. конференции, посвященной 75-летию Московской государственной юридической академии (31 марта – 1 апреля 2006 г., г. Москва). – М. : МГЮА, 2006. – С. 166–167.

7. Мілова Т. М. Становлення та розвиток конституційного права на свободу наукової творчості в Україні / Т. М. Мілова // Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики: до 10-річчя Конституції України і 15-ї річниці незалежності України : зб. наук. статей / [за ред. Ю. С. Шемшученка ; упоряд.: І. О. Кресіна, В. П. Нагребельний, Н. М. Пархоменко]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – С. 224–228.

8. Мілова Т. М. Структурні елементи конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості / Т. М. Мілова // Зміни в національному законодавстві та сучасні підходи до викладання правових дисциплін : зб. матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції (27 грудня 2006 р., м. Кіровоград). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – С. 23–28.

9. Мілова Т. М. Конституційні засади реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні / Т. М. Мілова // Зміни в національному законодавстві та сучасні підходи до викладання правових дисциплін : зб. матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції (13 червня 2007 р., м. Кіровоград). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. – С. 17–21.

10. Мілова Т. М. Організаційно-правові гарантії конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні / Т. М. Мілова // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнародної наук. конференції [„Шості осінні юридичні читання”], (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2007 р.) : у 3-х частинах. – Частина перша: Теорія та історія держави і права. Історія політичних та правових вчень. Філософія права. Конституційне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Міжнародне право. Порівняльне правознавство. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. – С. 149–151.

Мілова Т. М. Конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2008.

Дисертація присвячена дослідженню конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості та проблем його реалізації в Україні. Досліджено поняття права на свободу наукової творчості, розкрито його характеристика за сутністю, змістом та формою. Проаналізована структура даного права, його основні елементи, місце у системі конституційних прав та свобод людини і громадянина. Виділено особливості становлення та розвитку права на свободу наукової творчості та його конституційної регламентації в Україні. Проаналізовано конституційно-правові проблеми реалізації права людини і громадянина на свободу наукової творчості та шляхи їх подолання. На підставі вивчення світового досвіду конституційно-правової регламентації права на свободу наукової творчості розроблено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України як у сфері прав та свобод людини і громадянина, так і в сфері наукової діяльності.

Ключові слова: свобода творчості, наукова творчість, право на свободу наукової творчості, наукова діяльність, наукові установи, механізм реалізації, гарантії права на свободу наукової творчості.

Мілова Т. Н. Конституционное право человека и гражданина на свободу научного творчества в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право. – Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. – Киев, 2008.

Диссертация посвящена исследованию конституционного права человека и гражданина на свободу научного творчества и проблем его реализации в Украине. Исследуется понятие права на свободу научного творчества, раскрывается характеристика его сущности, содержания и формы.

Проанализирована структура данного права, её основные элементы. Предложено рассматривать структурные элементы права человека и гражданина на свободу научного творчества в соответствии с тремя стадиями научно-исследовательского процесса, а именно: организационной; исследовательской; стадией обобщения, апробации и реализации результатов исследования. Такой подход позволяет охватить с правовой точки зрения весь процесс научного творчества.

В работе определяется место права человека и гражданина на свободу научного творчества в общей системе конституционных прав и свобод, а также рассматривается его соотношение и взаимосвязь с отдельными гражданскими, политическими и особенно культурными правами и свободами человека и гражданина.

Проведено исследование становления и развития права человека и гражданина на свободу научного творчества, а также его документальное закрепление в различных источниках на разных исторических этапах становления украинской государственности. Конкретные шаги по его реализации прослеживаются с середины XIX века, когда началось формирование основных организационных форм реализации данного права (университетов, научных обществ) и активизация правозащитной общественно-политической мысли. Выделены особенности конституционной регламентации права человека и гражданина на свободу научного творчества в Украине.

На основании анализа различных точек зрения ученых-юристов рассматривается механизм реализации права человека и гражданина на свободу научного творчества, определяется его понятие и структура. Среди структурных элементов механизма выделяются и анализируются следующие: механизм действия права, механизм государства, гарантии обеспечения действия исследуемого механизма, механизм юридической ответственности и общесоциальный (неюридический) механизм. Проанализированы особенности функционирования каждого из указанных элементов механизма реализации права человека и гражданина на свободу научного творчества, что позволило его всесторонне исследовать как в статике, так и в динамике.

Анализируются основные организационные формы реализации права на свободу научного творчества (академические научные учреждения и организации, высшие учебные заведения III–IV уровня аккредитации и общественные организации в научной сфере), их права, обязанности, а также проблемы, связанные с реформированием научно-образовательной сферы.

Особое внимание в работе сосредоточено на органической связи права на свободу научного творчества с определенными функциями государства (экономической, социальной, культурной, оборонной и др.), что является ключевым материальным признаком исследуемого права. Проводится сравнительно-правовой анализ особенностей отношения государства к развитию науки в целом, и к праву на свободу научного творчества в отдельности в ряде зарубежных стран и его проявления в Украине.

Рассмотрены конституционно-правовые гарантии права человека и гражданина на свободу научного творчества, которые автором подразделяются на две группы: нормативно-правовые и организационно-правовые. Исследуются конституционные нормы-принципы, юридические обязанности, юридическая ответственность, а также государственные, судебные, международные и другие организационно-правовые гарантии обеспечения права человека и гражданина на свободу научного творчества.

На основании изучения мирового опыта конституционно-правовой регламентации права на свободу научного творчества разработаны предложения относительно совершенствования действующего законодательства Украины как в сфере прав и свобод человека и гражданина, так и в сфере научной деятельности.

Ключевые слова: свобода творчества, научное творчество, право на свободу научного творчества, научная деятельность, научные учреждения, механизм реализации, гарантии права на свободу научного творчества.

Milova T. M. Constitutional right of man and citizen on freedom of scientific creation in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of the Sciences (Law) on the speciality 12.00.02 – constitutional law. – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2008.

The thesis is devoted to the investigation of the constitutional right of man and citizen on freedom of scientific creation and the problems of its realization in Ukraine. The concept of right on freedom of scientific creation, its characteristic on essence, content and form are researched. The structure of this right, its basic elements and place in the system of constitutional rights and freedoms of man and citizen are analyzed. The peculiarities of formation and development of the right on freedom of scientific creation and its constitutional regulation in Ukraine are given. The constitutional and legal problems of realization of right of man and citizen on freedom of scientific creation and ways of their overcoming are analyzed. On the basis of the investigation of positive world experience of constitutional and legal regulation of right on freedom of scientific creation, the proposals on improvement of valid legislation of Ukraine both in the sphere of rights and freedoms of man and citizen, and in the sphere of scientific activity are made.

Key words: freedom of creation, scientific creation, right on freedom of scientific creation, scientific activity, scientific establishments, mechanism of realization, guarantees of right on freedom of scientific creation.